

- 6th ed., Appleton-Century-Crafts, New York, 1970, s.225- 251.
- SCHUMPETER, J. A., *Capitalism, Socialism and Democracy*, 3rd ed., Harper and Brothers, New York, 1950.
- SUTTER, Daniel, "Legitimacy and Military Intervention in a Democracy", *American Journal of Economics and Sociology*, January 1999, vol.58, issue 1, s.129-143.
- TRIANDIS, Harry C., "The Şelf and Social Behavior in Differing Cultural Contexts", 1989, issue 96, *Psychological Review*, s.498-513.
- TYLER, Tom R., *Why People Obey the Law*, Yale Univ. Press, New Haven, 1990.
- WASKAN, Jonathan, "De Facto Legitimacy and Popular Will", *Social Theory and Practice*, Spring 1998, vol.24, issue 1, s.25-55.

ŞEHİR KÜLTÜRÜ

Araş.Gör. Alptekin Aktalay*

ÖZET

Uygarıkların döl yatakları şehirlerdir. Toplumsallaşmanın gerektirdiği ihtiyaçları karşılayacak optimum, rasyonel ve verimli mekansal örgütlenme şekli de ifadesini şehir dolayımında bulmaktadır. Şehirlerin, kendi üzerlerinde, havzalarında yer aldıkları uygarlık bütünlüğünün izdüşümlerini yansıtmamaları ise düşünülemez. Böylece karşımıza her şehrin kendi geleneği ile bütünleşmiş bir konumda şehir kültürü dediğimiz kültürel-toplumsal bütünlükler çıkmaktadır. Türk-Islam uygarlığının havzasında yer alan şehirlere bakıldığında da, kendi şehirleşme dinamiklerimizin farklılaşan oranlarda medeniyet paradigmamızın özelliklerini yansıttığı ve gelenekten geleceğe, süreklilik içinde bir değişimi işaretlediği görülecektir.

ABSTRACT

Cities are the uterues of civilisations. Socialisation needs optimum, rational and productive spatial organisational model that given an expressive quality by means of cities. it can not be possible to think that cities do not reflect their projections of civilisation totalities on which cities based. in this manner, we meet cultural and social wholeness called as urban culture which unites with it s tradition. When cities are being looked w here the origins of the Turkish Islamic civilisation located, it can be seen that our urbanisation dynamics reflect the characteristics of our civilisation paradigm and it also points out a transformation within continuity from tradition to the future.

(*) D.F.Ü. Bilecik İ.İ.B.F. Kamu Yön.Böl. Hukuk Bilimleri

GİRİŞ

Şehirler insanların birlikte yaşadıkları ve tabiat halinden farklı olarak kendilerini ifade ettikleri mekanlardır. Olumsuz yanlarını bir yana bırakacak olursak şehirlerin insanların çevherlerini ortaya çıkaran damıtma alanları olduklarını söyleyebiliriz. Arapça'da şehrin karşılığı olarak "medine" kelimesi kullanılır. Bu kelimedden "medenî ve " medeniyet" kelimeleri türemiştir. Yani şehirle kültür ve gelişmişlik özdeşleştirilmiştir. Bu maddi dünya ile ilgili gelişmişlik olduğu gibi eş anlamlı olarak insanın özüne yönelik bir gelişmişliktir. Vahşi tabiatla iç içe yaşayan ilkel insanlarla diğer varlıklar arasında aklın ve dolayısıyla yeteneklerin kullanılmasından ortaya çıkan çok bariz bir farklılaşma yoktur aslında. İnsanlar av gereçleri edinme, barınak yapma ve küçük topluluk hiyerarşisi dışında kayda değer bir varlık göstermezler. Köy yaşantısında insanlar tabiat halinden biraz daha uzaklaşırlar ve tabiat varlıklarından yararlanmada daha organize davranırlar. İnsan ilişkileri daha karmaşıklaşır ve standartlaşır. Şehirlerde insanlar kendilerine ait bir düzen kurarlar ve bu düzeni yaşatmaya ve yaymaya yönelik faaliyetlerde bulunurlar. Burada yeme içme şekilleri, giyim kuşam kuralları davranış şekilleri incelenmiş ve standartlaşmıştır. Şehirli insanlarla diğer yaşam ortamlarında ki insanlar arasında farklılıklar oluşmuştur. Araplardaki "medenî"- "bedevî" ayrımı ;Yunanlılardaki site halkının "medenî" dışındakilerin "barbar" olarak adlandırılmaları bu farklılıklardan doğmuştur.

Tarihin kaydettiği büyük medeniyetlerin çekirdeğinde yine şehirler vardır. Yunan Medeniyeti, Mısır Medeniyeti vb. medeniyetlerin şehirlerde oluştuğu ve yayıldığı görülür. Devletleşme ve imparatorluk aşamalarında da şehirlerin etkilendikleri ve tabii oldukları merkezi şehirler ortaya çıkmıştır. Roma, Paris, Londra, İstanbul, Kahire; New York gibi. Bu şehirler kendi kültürlerini, değerlerini etraflarındaki diğer şehirlere zamanla kabul ettirmişler ya da onları ciddi olarak etkilemişlerdir.

Şehirlerin kültürel faaliyetlerin yaşamasına ve gelişmesine uygun bir ortam sağladıkları açıktır. Şehirlerde tarımsal faaliyetler dışında ticaret ve sanayi yoğunluğu bir organizasyon söz konusudur. Bu tür bir yapılanma organize bir toplumu da kendiliğinden ortaya çıkarıyor. Gelir seviyesinin artması, gelir seviyesi artan ve hayattan beklentileri çoğalan farklılaşan insanların, ortaya çıkmasına neden oluyor. Bu insanların fikir ve sanat etkinliklerine zaman ayırabilmeleri ve imkanlarının bir kısmını bu alana harcamaları zamanla geçimlerini sadece sanat faaliyetleriyle elde eden bir kesimin var olmasına zemin hazırlamıştır. Bu insanlar yeteneklerini şehir hayatını daha da güzelleştirmek için kullanabilmişler ve bugün bu sayede milletlerinin küçümsenemeyecek kültürel birikimler elde etmelerini sağlamışlardır.

A. AKTALAY ŞEHİR KÜLTÜRÜ

Birikimler nimet ve külfetlerinin yanında bir şehirli yaşam tarzını da meydana getirmişlerdir. Binlerce, milyonlarca insan bir araya gelince böyle bir yaşam tarzının da meydana gelmesi zorunluluk olup çıkmaktadır. Klasik şehirlerde bu durumu açıkça görebilmekle birlikte sanayi devriminin şehirlerde meydana getirdiği büyük şok halen şehir hayatında ciddi çalkantıların varolmasına sebebiyet vermiştir. Bu dönemden önceki şehirlerde her medeniyetin ve milletin genel karakteristiğini ve ruhunu yansıttığı şehirlerde bu dönemden sonra kültürel karmaşalar ortaya çıktığı görülür. Sanayi devriminden önce şehirleşmenin tamamlandığı ve oturduğu kentlerde

Burada genel olarak ortaya koymaya çalıştığımız kent-kültür olgusuna ilişkin olarak söylediklerimizden şimdi kendi kentimiz, kültürel hayatımız ve problemlerimiz gibi konuları "vakıf" müessesemizden başlayarak açmalyalım.

1. Tarihsel Süreç

Eski sistemimizin temel müessesesi "Vakıftır. Bu kurum sayesinde, mesela şehrin suyu halk tarafından sağlanmıştır. Hayır sahipleri su yolları, kanal ve çeşmeler yaptırmışlardır. Bu çerçevede hastane, imarethane, hamam, çarşı, kervansaray, eğitim ve ibadet yerleri vs. gibi kurumlar hem yapılmış hem de işletmeleri sağlanmıştır.

Padişahlar, üst kademe yöneticileri, şahıs olarak bütün bu hizmetleri görebilecek ölçekte külliye inşaat ettirerek insanların o zamanlar tümüne "imaret" yapılar etrafında yerleşme imkanı sağlayarak şehirlerin gelişme yönlerini de tayin etmişlerdir. Eski sistemimiz temel "beledi" hizmetleri eğitim ve kültür kurumlarıyla da bütünlemekten geri kalmamışlardır. Halk bütün eğitim ve öğretim kurumlarının yapıcısı olmuştur. Mektepleri, medreseleri, kütüphaneleri, hayır sahipleri yapmışlar ve devamları için gerekli gelirleri bırakmışlardır. Hastanelerde aynı şekildedir.

Edebiyatın ve güzel sanatların her dalı içinde daha çok tekkelere dayalı vakıflar yapılmıştır. Musiki bu kurumlarda gelişmiş, çeşitli sanatlar bu kurumlarda olgunlaşmış, spor yine bu kurumlarda teşvik edilmiştir. Vakıf usulü ile idarenin içinde esnaf kurumlarının, loncaların ve mahallelik şuurunun da önemli sosyal ve kültürel rolleri vardır.'

Osmanlı Devletinde Tanzimat'tan önce Belediye Teşkilatı bulunmamasına rağmen şehir hizmetleri kısmen devlet teşkilatı kısmen de vakıflar tarafından yapılmakta idi. Merkezi idareyi ise kâhlar temsil ederlerdi.

¹ D. Mehmet Doğan, Şehir ve Kültür, Yeni Türkiye, S 8, Mart-Nisan 1996, s.288)

Osmanlı şehiryönetiminde mahalli yönetimin mühim bir yeri vardır. Osmanlı dönemindeki tanımıyla mahalle, aynı mescitte ibadete eden cemaatin aileleriyle birlikte oturduğu şehir kesimidir²

Mahalle teşkilatının belirgin temci özelliklerini kısaca şöyle özetleyebiliriz:

1. Mahallenin cami ya da mescidinin imamı, hem bir din adamı, nem de mahallenin lideri durumundadır. Zaman zaman özellikle olağanüstü haller belirildiğinde, imamın yanında mahallenin çeşitli hizmetlerinin görülmesini sağlamak için "Yiğitbaşı", veya "Kethüda" unvanı ile yeni görevliler de yer almışlardır. Gayrimüslim nüfusun ağırlıklı olduğu mahallelerde de imamların muadili olarak papazlar ve kocabaşılar benzeri fonksiyonları görmektedirler.
2. Mahallede en önemli kurumlardan biri "Avarız akçası vakfı" idi. Bu kurum aslında mahallede oturanların ortaklaşa karşılanması gereken harcamaları için kurulmuş bir fon niteliğindedir. Ortak harcamalar için gereken para, mahalledeki bina sayısına göre bölüştürülerek toplanmakla idi.

Böyle bir yönetim teşkilatına sahip olan mahallede yöneticiler doğrudan doğruya mahalle halkının isteği ile görevlendirilmektedir. Uygulamada bu atamalar kadıların arzı üzerine, sultanın beratı ile olmasına rağmen görevlinin bu statüyü kazanması ve sürdürmesi doğrudan mahallede oturanların tercihine bağlıdır.³

Tanzimat'ın ilanı ile birlikte mahalle teşkilatları lağv edilmiş ve yerine daha çok mali işlere ve vergi toplama işlerine bakacak muhassıllık meclisleri kurulmuştur. Fakat bunların mahalle teşkilatlarının yerini tuttuğunu pek söyleyemeyiz. Belediye örgütlerinin kurulmasıyla birlikte her türlü hizmet bu devlet organından beklenir olmuştur. Klasik Osmanlı mahallesi kendi işini kendi görmek geleneğini terk etmiş ve Belediye denen güçsüz örgüt nedeniyle inandırılmaz bir atalete gömülmüştür.⁴ Geleneksel yapı böylelikle yavaş yavaş çözülmüştür.

Sanayi toplumu öncesi ortalama büyüklüğe erişen şehirlerin, yeni öğeleriyle fark edilen kendi kültürleri vardı. Yerleşik hayatın uzun geçmişinde cereyan eden ekonomik, sosyal ve siyasi tecrübenin birikimi olan bu kültür toplumsal bütünleşmenin temel harcıydı. Çocukluk, eğitim,

² Özer Ergenç, Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bazı Değişimler, VII. Türk Tarih Kongresi, Kongre sunum bildirisi, II. Cilt, TTKY, TTK Basımevi, Ank. 1981, s. 1269

³ A. g. c., ss. 1270-1271

⁴ İber Ortaylı, Devrildiğimiz Miras, yeni Türkiye, S 4. Mart-Nisan 1996, s. 557)

evlenme, askerlik, meslek edinme gibi sosyalleşme sürecinde insanlar bu kültürün uyumlu bir parçası olurlardı.

2.ŞEHİR KÜLTÜRÜNÜN KAZANILMAMA SEBEPLERİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ:

Kırsal bölgelerdeki nüfusun kitleler halinde büyük yerleşim bölgelerine akın ettikleri sanayileşme sürecinde şehir kültürü en büyük darbeyi aldı. Özellikle Türkiye gibi, şehirleşme hızı sanayileşmesinden daha hızlı olan ülkelerde, şehir kültürü, neredeyse tamamen yok oldu. Şehre gelenlerin nüfusu çoğu yerde şehrin yerleşik halkından daha fazla olduğundan yeni kentlileri eski kent kültürüyle bütünleştirmek mümkün olmadı.⁵ Gerçekten de "geleneksel kentlilerin" yaşadıkları semtlerin yanında ve dışında Batılılaşmış modern kentlilerin üslenedikleri mahallelerin birbirinden ayrı bir biçimde ve kentsel eklemlenmeden yoksun olarak varlıklarını sürdürdüklerine tam olundu.⁶ Bir tarafta gündüz işinde, ticaretinde meşgul olan gece sinemaya, tiyatroya, gazinoya, baloya, konferansa, edebiyat ve sanat meclislerine, operaya giden şehirli insan; diğer tarafta gündüz işinde çalışan, geceyi ise evinde ve komşu ziyaretlerinde geçiren yeni ortamından kendini tamamiyle soyutlamış taşra göçmenler. Şehirli insan profiline kendini tamamiyle soyutlamış ve köyünü ve köydeki yaşam tarzını şehre taşımaya çalışan yeni bir şehirli tipi ortaya çıkmıştır. Bu ise toplumsal tekamül sürecini frenleyici bir tesir meydana getirmiştir.

Yazar Ali Bulaç'ın belirttiği üzere şehrin geleneksel kılıplarının dışına çıkıp, insan eliyle oluşturulduğu halde insanı kendine kukla eden ve iradesini elinden alan yeni yapısı kentin kendi kültürünü oluşturmasının önündeki en mühim engellerden biri oldu. İnsanın edilgenleşmesi kentin kültür üretmemesi ve var olanı da yeni kentlilere aşırıyaması sonucunu doğurdu. Buda yeni gelenlerin kentliliği algılama süreçlerini tıkayıcı bir etkiye bulundu.

Batı Avrupa'da şehirciliğin ve belediye anlayışıyla Orta Doğu'daki şehircilik anlayışları farklıdır ve farklı gelişim süreçleri vardır. Bugün Batı medeniyetinin şehircilik ve belediyeçilik anlayışı bizim gibi ülkeler tarafından taktirle karşılanan bir seviyededir. Fakat bu onların ideali bulduklarının kanıtı değildir. Kendileri de bir arayış içindedirler zaten. Çok büyük metropollerde yaşayan insanların sadece maddi ihtiyaçlarının karşılanması ve sistemli bir belediyeçilik yapılmasıyla tatmin olmadıkları açıktır.

⁵ Şükü Karatepe, Şehir Kültürü ve Hemşehri Bilinci, Yeni Türkiye, S 3, Mart-Nisan 1996, s. 291
⁶ Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, Hızlı Şehirleşmenin Yarattığı Ekonomik ve Sosyal Sorunlar, SİSAV Yayınları, İstanbul -1986 s.36

Bu büyük şehirler sunduğu büyük maddi imkanlarla cazibe merkezi olmaya devam etmektedirler; fakat içinde yaşayan insanlar şehirleriyle bütünleşememelerle ve mikro yaşam alanlarında kendilerine ördükleri kocaların içinde yaşamaya çalışmaktadırlar. Bu da o şehre has bir kültürün ortaya çıkmasının önüne geçmektedir. Ekonomik cazibe merkezi durumundaki büyük metropoller, kırsal kesimden ve küçük şehirlerde yaşayan her tür insan için çekici olmakla beraber, özellikle buralardaki yetenekli, kültürlü ve zeki insanlar cezbetmekte ;bu insanlara sağladığı maddi imkanların çokluğu bunların hızlı bir şekilde büyük şehirlere akmasını sağlamaktadır. Günümüzün ulaşım ve iletişim imkanları bu süreci çok hızlandırmaktadır. Prof.Dr. Toktamış Ateş'in belirttiği gibi bu olay orta büyüklükteki şehirlerden başlayarak kırsal alandan kültürel üretim ve aktarım aktörlerinin çekilmesine sebebiyet vermiştir. Bu hareket aynı zamanda bölgesel doğal liderlerinde ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Büyük metropollerde ise buradaki insanlara etkili bir şekilde tesir edecek sosyal aktörler ortaya çıkamamakta, bir şekilde var olanlarda şehir yaşantı tarzını kitlelere benimsetmekte yeterli olamamaktadır. Eğitim sistemindeki yetersizlikler nedeniyle bu kaosa son vermek mümkün olmamaktadır. Şehirli kimliği ve her şehrin kendine has kültürel dokusunun oluşmasında orada yaşayan insanların içinden yetişen, karizmatik liderlerin ve yetişmiş insanların varlığı çok mühim rol oynar. Yaşanan beyin göçü şehir çerçevesinde ve ülke çapında kültürel erezyonu hızlandırmakta ve kültürün kendini üretememesine sebebiyet vermektedir. Bu durum şehirlerin ve ülkelerin başka kültür yapılarının etkisi altında kalmasına neden olmakta ve kendi kültür kökleriyle alakası azalan şehirlere gelen kırsal kültür insanların şehir hayatından kendilerini soyutlama refleksinin doğmasına neden olmaktadır.

Kültürel hayatın ilerlemesi, kendini üretmesi, alanında kendini ispat etmiş olan kişiliklere ihtiyaç duyar. Bu kişilerin yaşadıkları çevreyle bütünleşmeleri ise bünyeye uygun zihni ürünler ortaya koymalarıyla mümkün olur. Eğitim sistemini kendine yabancı değerler yığının empoze eden bir asimilasyon aracı olarak algılayan kırsal göçmenlerinin, bu sistemle eğitilerek şehir yaşama tarzının benimsetilmesi mümkün olmamaktadır. Ayrıca bu insanlar tiyatroyu, sinemayı, operayı, festivalleri vb. gibi kültürel ve sanatsal faaliyeti özünde kendi değerlerini yıpratmaya çalışan, küçümsemeye çalışan ve halta yok etmeye çalışan faaliyetler olarak görmektedirler. Bu ise kentsel hayat ve hatta düşünce tarzının benimsetilmesinin en önemli aktörlerini saf dışı bırakmaktadır.

Ülkemiz de kişi başına düşen ortalama gelir henüz yeterli seviyede değildir. Buna birde gelir dağılımındaki adaletsizlikler eklenince durum daha da vahim bir görüntü arz etmektedir. Ekonomik açıdan zayıf toplumların, en zaruri ihtiyaçlarını gidermekle meşgul insanların hayatlarını daha güzel

di->

kılacak faaliyetlere zaman ayıramayacakları ortadadır. Demokrasi gelişmiş toplumların yaşatıp geliştirebileceği bir yönelim şeklidir. Böyle olunca demokrasinin enstrümanlarının sağlıklı bir şekilde çalışması için toplumun gelişmişlik düzeyinin belli bir seviyenin üzerinde olması gerekliliği açıktır. Büyük metropollerde yaşayan insanlara kentli yaşam tarzının özümsetilebilmesi için sivil toplum kuruluşlarının yeterince etkili olması gereklidir. Bu sivil toplum yapılarının, içinde yaşadıkları insanların düşünce tarzına ve kültürel alt yapısına uyarlanmış eserlerin meydana getirilmesi için gösterecekleri gayretler, kendilerini yeni ortamlarına yabancılaştıran kitlelerle kent yaşam tarzı arasında kontak kurulmasını sağlayabilecektir. Hemşhricilik bilincinin oluşturulması, ferdin şehri benimsemesi süreçlerinin kolaylaştırılması, sivil toplum oluşumlarının gayeleri içine girmektedir.

Konumuzla alakalı olarak Turgut Cansever'in naklettiği çok ilginç bir hadise vardır; Arnavutluk'ta Enver hoca iktidara gelince Stalin çok muttedir bir yardımcısını, Jdanov adlı teorisyenini Doğu Avrupa ülkelerindeki komünist rejimden Önce var olan yasaları tasfiye etmek, bunların yerine Stalin yasalarını ikame etmek üzere görevlendirmişti. Aynı tarihte Stalin felsefesine karşı Çin'de tereddütler oluşmuştu, Çin'le SSCB arasında bazı teorik çekişmeler başlamıştı.

Tito'nun hakim olduğu Yugoslavya'da Jdanov'un tedbirlerine karşı bir yaklaşım vardı. Bu arada da Arnavutluk, Yugoslavya'nın doğrudan müdahale edemeyeceği bir noktada komünist rejime geçmişti. Bu tartışmalar içerisinde Enver Hoca Arnavutluk toplumunun nasıl işlediğine bakınca, Osmanlı Mahalle Teşkilatının lağv edilmediği tek yer olarak insanların kendi kendilerine mahallelerini idare ettiklerini gördü. Ve, şöyle bir mülahaza yürüttü:

Marksist Leninist teorilerimize göre işçi sınıfının iktidarı sonucunda iki asır sonra insanlar kendi kendilerini idare edecek duruma gelecekler. İki asır beklemek niye? Bizim diktatörlüğümüzden sonra bile bu adamlar pekala kendi kendilerini idare edebiliyorlar ben buna el sürmem... Bu durumda Jdanov ve Stalin'le Enver Hoca arasında bir çatışma doğdu, italyan Komünist partisi bu tartışmayı farketti ve durum bunların merakını celbetti. İtalyanların sürekli Arnavutluk'la ilgileri olduğundan Osmanlı Mahalle teşkilatını fark ettiler. Bu ilgi hemen 1950'lerin başında Komünist Partinin birkaç şehirde iktidarı kazanmasına sebep oldu. Orada Arnavutluk Mahalle teşkilatına benzer mahalle komiteleri kuruldu.

Yerinde yapılan uygulamada mahallelilerin düşünceleri alınmaya başlandı. Bu düşünceleri alarak karar veren yönetim ve teknik karar mekanizmaları daha doğru ve daha olumlu karar verdiklerini fark ettiler. Bu

arada Bologna gibi bir şehirde tatbikat müthiş bir başarıya dönüştü. Bu başarı hızla bütün İtalya'yı etkiledi ve son mahalli idare seçimlerinde İtalyan Komünist Partisi, İtalya'daki belediyelerin % 85'inde bu felsefenin ve idare biçiminin etkisiyle iktidara geldi.⁷

Günümüz sanayi şehirlerinde işbölümünün yoğunlaşması, göçler nedeniyle nüfusun hızla artması ve kozmopolitleşme toplum kesimleri arasında gelir ve statü farklarının uçuruma dönüştürülmesi, geleneksel mahalle yapısını hem mekansal, hem de sosyal planda yok etmiştir. Artık şehirlerimiz kendi içinde inanç, etnik yapı, sosyal dayanışma bakımından birlik ve bütünlüğü olan mahallelerden değil, iktisadi sınıf ve sosyal statülere göre oluşan semtlerden oluşmaktadır. Günümüz şehirlerinin yeni kurulan semtlerdeki apartmanlarda büyüyen nesiller, mahalle sakini olmanın kişiye yüklediği görev ve sorumlulukları bilmezler.

Eski mahalleleri yeniden kurmanın gücü ortadadır. Ancak bir şehrin hemşehrisi olan insanın yaşadığı mekana karşı bazı görev ve sorumluluklarının olduğu da bir gerçektir. Geleneksel mahallelerin dağılması, şehirlerin fiziki yapısı ile beraber beşeri ilişkilerini de derinden yaraladı. Kurulan yeni zengin semtlerdeki apartmanlarda eski sokaklardaki gibi sıcak ve yakın ilişkiler geliştirilemedi. Buda kentli yaşam tarzını benimsemiş ve buna uygun bir hayat tarzı geliştirmiş toplum kesimleri ile maddi durumları pek parlak olmayan yeni kentlilerin kültürel etkileşimlerini asgari düzeye indirdi.

Şehre sonradan gelenlerin oturdukları çevre semtler şehir kültürüne uyum sağlayamadı. Hemşehrilerini bütünleştirecek yeni bir kültür oluşturamayan şehirlerimiz çeşitli çıkar ilişkilerinin talan ettiği, huzursuz mekanlara dönüştü.⁸ Maddi uçurumun büyüklüğü çevre semtlerde oturan insanların zengin semtlerde oturan insanlara karşı hınç duygularını körüklemiş ve buda kentli değerleri içselleştirmelerinin önüne geçen sebeplerden biri olmuştur.

Kent kültürünün kent ahlakıyla da çok önemli kesişim alanları vardır. Kentler çok kalabalık nüfusu barındırırlar. Bu insanların birbirleriyle sürekli kesişmelerini ortaya çıkarır. Kentlerde çok belirgin bir toplu taşıma faaliyeti söz konusudur. Çok kalabalık kaldırımlarda yürünerek istenilen yere ulaşılabilir çoğu zaman. Eğlence bile kentlerde çok kalabalık insanlarla birlikte gerçekleştirilebilir. Mekanlarda insanların yalnız başına yaşama ve faaliyetle bulunma özgürlükleri yoktur.

İnsanların özgürlük alanları sürekli olarak birbirleriyle kesişim

⁷ Turgut Cansever, *Sivil Katılım Osmanlı'da Zaten Mevcuttu*. (Röportaj. M. Armağan), İzlenim. S: 33/34, Mayıs/Haziran 1996, s. 33

⁸ Karatepe, A. g.e., ss. 292-293

halindedir. Yani Özgür insanların özgürlükleri diğer insanların özgürlükleriyle sınırlanır ve özgürce yaşayış bu sınırlara riayetle mümkün olabilir. Otobüste, bankada, pastanede, hastanede, marketlerde, pazarlarda, işyerlerinde... uyulması gereken kurallar vardır. Bu kurallar aslında kent yaşamının olmazsa olmaz gereklilikleridir. Buna genel kent kültürü diyebiliriz. Çünkü bu durum hemen hemen dünyanın bütün kentlerinde karşılaşılabilecek hallerdir ve hemen hemen her yerde aynı şekilde davranış şekilleri kalıplaşmıştır. Yüksek sesle konuşan, şakalaşan, yere tüküren, kamuya açık yerlerde ihtiyaç gideren, girdiği umumi tuvaletleri berbat eden, toplu taşıma araçlarına binişlerde sırasına riayet etmeyen, pastanede, marketlerde para ödeme sırasına riayet etmeyen, apartmanda sokakta yüksek sesle müzik çalan, korna çalan, alt katkileri düşünmeden gürültü yapan, ortak kullanım alanlarını kirleten vb. davranışlarda bulunan insanlar dünyanın hiçbir yerinde hoş görülmezler. Daha önce söylediğimiz gibi şehir yaşantısı bir şekilde birlikte yaşama kültürünü de kapsar. Kentte yaşayan ve kente gelen insanların şehir hayatının çekilmez hale gelmesine sebebiyet veren saydığımız benzer davranışlardan özenle kaçınmaları gerekmektedir.

Bizim ülkemizde kentin kendine has kültürünü ve ruhunu oluşturmasını bırakın bu genel kent kültürüne uyum sağlanabildiğini söyleyebilmek pek mümkün değildir. Bugün büyük şehirlerin en büyük sorunu yok olan şehir kültürü yerine toplumsal bütünlüğü sağlayacak yeni bir şehir kültürünü ortaya koymaktır.⁹

Bir zamanlar bu coğrafyada aynı siyasi otoriteye dahil olmadığı halde Çin'den Bosna'ya kadar olan geniş bir alanda aynı yaşama kültürü vücuda getirilebilmişti. Bunda şüphesiz çok sıkı toplumsal ve kültürel yapının önemli hissesi vardır. Bu gün Avrupalı Viyana'nın doğusunu kendi kültür coğrafyası içinde görmez. Sebebi buralarda yaşatılan kültürlerin izlerinin silinememesi olmasıdır. Bu kültür dokusunun işlenişinde şüphesiz mahalle teşkilatlarının çok mühim rolleri vardır. Yine Turgut Cansever biraz önce bahsettiğimiz röportajında şunları söylüyor:

Osmanlı mahallesinin işleyişinin Arnavutluk'tan İtalya'ya geçmesi ve insanların katılımıyla işleyen bir sevk ve idare sisteminin Batı Dünyasında fark edilmesinden sonra Alman Arkeoloji Enstitüsünde senelerce doçentler, asistanlar ve yardımcılarından oluşan ekipler Osmanlı mahalle teşkilatı üzerinde araştırmalar yaptılar. Hâlâ Osmanlı Arşivinde Amerikan üniversitelerinden, Japonya'dan pek çok araştırmacı bu kendi kendisini idare edebilen teşkilatın nasıl olduğunun araştırmasını yapmaktadırlar.

Karatepe, a.g.e., s. 292

Daha önce de belirttiğimiz gibi eski mahalle sisteminin oluşturulmasının güçlüğü ortadadır. Fakat bundan istifade etmeyi de gözden uzak tutmamak gereklidir. "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir." ve cizesini kendisine şiar edinen günümüz akademisyen kadroları Cumhuriyetimizin bünyesine uygun şekilde yorumlanmış yeni kent anlayışlarını ortaya koyabilecek yetkinliğe ulaşmışlardır.

Gerek kentleşme gerekse kent kültürü bakımından büyük sorunlar yaşadığımız kuşkusuzdur. Fakat problemlerin varlığı çözümü için çabalamayı gerektirir. Bu uygarlaşmış bir toplumun tavrıdır. Kentli uygar bir çevrede yaşayan uygar insandır.¹⁸ Ruhunu incelten medeniyettir. İncelik şehir hayatının vazgeçilmez olmazsa olmaz niteliğindedir.

Çek, senet, tren, otomobil, bilgisayar gibi şehir toplumunun unsurları ne iyi ne kötüdür. İyi ya da kötü olan bunların kullanılma biçimidir. Sanayi toplumunun ve şehir hayatının hiçbir nimetini reddetmeden insan benliğini geliştiren, insan onurunu koruyup geliştiren alternatif bir şehir kültürüne ihtiyaç vardır. Böyle bir kültürün oluşumunda devletin, şehir yöneticilerinin, şehirden sorumlu kamu görevlilerinin, şehir plancılarının yapabileceği çok şey vardır. Ama esas olan sivil kuruluşların, aydınların, serbest mimarların gönüllü kuruluşların yapacaklarıdır."

Şehirli yaşama tarzının benimsenmediği, taşralı göçmenlerin eski yaşama şekillerini muhafaza ettikleri kent, büyük köyler halini almış, bu ise şehir hayatının kazanımlarını asgariye indirmiştir. Sanat faaliyetleri dar bir çerçevede kalmış, kaliteli ve kültürlü insan yetiştirme fonksiyonu sakatlanmıştır. Biraz önce bahsettiğimiz aktörlerin bu durumu ortadan kaldırmak ve şehirlerin insan damıtma merkezleri haline gelmelerini sağlamak için sosyal yapıyı iyi tahlil edip bu tahlillere uygun eğitim faaliyetleri vermeleri gerekmektedir.

3. Sonuç

Yeni bir bin yıla girdik. Şehircilik konusunda olsun, mevcut şehirlerdeki idari yapılanmalarda olsun insanlık elindekini yeterli görmemektedir. Bizler Doğu ve Batı medeniyetlerinin tam ortasında yer alıyoruz. Bu coğrafyada hep yeni medeniyetlerin filiz verdiği bir yer olmuştur. Devletimizin kurucusu Atatürk'ün "Muasır medeniyet seviyesini geçmek" ülküsü temelsiz bir ideal değildir. Bugün Doğunun ve Batının sahip olduğu kültürel birikimi bizim kadar iyi tanıyan ve sentezleyecek kimsenin olmadığı görülüyor. Bu fırsatı medeniyet yarışında öne geçmek için kullanmalıyız.

¹⁸ Newval Çiğgen, *Kent ve Kültür*, Soy Yay. İst. 1994, s. 20

¹⁹ Karatepe, a.g.e., s. 293

Topraklarımızda bu anlayışın meyvelerini yetiştirmeliyiz. Bu idealleri reel dünya gerçeklerine göre ele almalı, küreselleşen dünya gerçeğini de göz ardı etmemeliyiz. Aksine "Post modern dünyada" bu küreselleşme imkanlarının bizim imkanlarımızı daha da arttırarak zenginleştirebileceği göz önünde tutulmalıdır.